

Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi

<http://kutuphane.uludag.edu.tr/Univder/uufader.htm>

Biçimbilimsel Farkındalık ve Metnin Anlamlandırması: Fransızca Yabancı Dil Sınav Metinleri Örneği

Özge CAN

*Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilim Bölümü
ozge.can@deu.edu.tr*

ÖZET

Biçimbilimsel farkındalık, dil dizgesi içerisinde biçimbilimsel, sözdizimsel, anlambilimsel vb. bileşenlerden oluşan metinlerin kavranması ve anlamlandırılması sürecinde sözcüklerin biçimbilimsel yapılarını değerlendirebilme, biçimbilimsel açıdan karmaşık olan sözcükleri anlamlandırabilme, sözcüklerin diğer birimlerle kurdukları ilişkileri gözetebilme, tümcelerarası geçişleri yorumlayabilme, metinlerdeki bileşenler arasındaki bağlantıları kurabilme vb. işlemlerin, belli metinsellik ölçütlerini içinde barındıran metnin kavranması sürecinde işletilmesine gönderimde bulunmaktadır. Çalışmamız, ‘biçimbilimsel farkındalık’ ve metinlerin anlamlandırılması arasındaki ilişkiyi Fransızca yabancı dil sınav metinleri üzerinden açıklamayı hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda, veritabanı olarak ÖSYM’nin 2006-2013 yılları arasında ilkbahar-sonbahar dönemlerinde uyguladığı yabancı dil sınavlarında sorulan toplam 4680 soru arasından ‘seçkili örneklem’ yöntemiyle istatistiksel olarak anlamlı bir sayıda olan 500 soru seçilmiş ve biçimbilimsel ipuçları kullanılarak çözümlenmiş ve yanıtları denetlenmiştir. Sonuç olarak, biçimbilimsel farkındalık ve metin anlamlandırma arasında doğrudan bir ilişki olduğu saptanmış, yabancı dil sınav metinlerinde sözcüğün anlamını öngörme, sözcük/kavram alanı ilişkisi kurabilme, vb. biçimbilimsel farkındalık kazanımları yoluyla dilin bilgiye ulaşma aracı olarak işlerliğini sağlamaya yönelik öneriler getirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Biçimbilimsel Farkındalık, metin anlamlandırma süreci, Yabancı Dil Seviye Tespit Sınavı, Fransızca.

La conscience morphologique et l'interprétation du texte : Exemple de texte d'examen de français langue étrangère

RESUME

La conscience morphologique fait référence à l'exécution des opérations telles que l'évaluation de la structure des morphèmes lexicaux, l'interprétation des mots compliqués en termes morphologique, l'observation de la relation des mots avec d'autres morphèmes, l'interprétation de la transition entre les phrases, la création des liens entre les composants des textes, pendant le processus de compréhension et d'interprétation des textes qui composent certains critères textuels et qui se forment des composants morphologiques, syntaxiques, sémantiques dans le système d'une langue. Notre étude vise à expliquer la relation entre « la conscience morphologique » et l'interprétation de textes par l'intermédiaire des textes d'examen de français langue étrangère. Pour ce faire, nous avons choisi 500 questions (nombre statistiquement significatif) en employant la méthode « d'échantillonnage sélectionnée » entre 4680 questions posées dans les examens de français langue étrangère appliqués entre les années 2006-2013 par ÖSYM et nous les avons analysées en nous servant des indices morphologiques. Par conséquent, nous avons constaté qu'il y a une relation directe entre la conscience morphologique et l'interprétation des textes et nous avons fait des suggestions afin d'assurer le fonctionnement de la langue étant un moyen d'accéder à l'information par l'acquisition de la conscience morphologique telles que la prévention du sens des mots des textes d'examens de français langue étrangère et l'établissement de lien entre le mot et la notion.

Mots clés : La conscience morphologique, Le processus de l'interprétation des textes, Examen de niveau, Français.

Morphological Awareness and Comprehension of The Text: A Sample of Foreign Language Evaluation Texts in French

ABSTRACT

Morphological awareness refers to making use of procedures such as evaluating the morphological structure of words, comprehension of the words that are morphologically complex, observing the relations of words with other units, explaining inter-sentence transitions, observing the relations between units in texts in the process of comprehension of texts that include criteria of textuality and consists of components such as morphological, syntactic, semantic in the language system. Our study aims to explain the relationship between morphological

awareness and comprehension of texts. To this end, statistically relevant 500 out of 4860 questions that were asked in foreign language evaluation tests during the spring - autumn terms in years between 2006 - 2013 by ÖSYM were chosen via selected sampling method and they were answered using morphological clues. As a result, it was observed that there is a direct relationship between morphological awareness and text comprehension, suggestions have been made to make use of the ability to relate word/concept domain for obtaining information by gaining morphological awareness about predicting the meaning of words in texts in foreign language exams.

Key Words: Morphological Awareness, text comprehension processes, Foreign Language Evaluation Tests, French.

GİRİŞ

Biçimbilimsel farkındalık, alanyazında dil kodlayıcılarının dili üretme ve anlama sürecinde sözcüklerin biçimbilimsel yapılarını değerlendirebilme, biçimbilimsel açıdan karmaşık olan sözcükleri anlamlandırabilmelerine gönderimde bulunmakta ve genellikle okuyucuların okuma ve yazma becerileriyle ilişkilendirilmektedir. Konuya ilişkin çalışmalar genel olarak dillerdeki biçimbilimsel yapıya ve sözcüklere yönelik farkındalık geliştirme ile ilişkilendirilmiştir de, ‘biçimbilimsel farkındalık’ın, metnin tümünün kavranmasıyla ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmış ve sadece sözcük odaklı bakış açısından uzaklaşmıştır (Carlise, 1995, 2000; Deacon, ve Kirby, 2004; Kuo ve Anderson, 2003; Kuo ve Anderson, 2006; Liu ve Mc Bride-Chang, 2010 vb.). Bu bulgularla koşut olarak, günümüzdeki yaklaşımlarda bile dillerdeki sözcük kısıtlarını tanımlayabilecek genel geçer bir ölçütün bulunmaması ve sözcüğün işlevsel bir tanımlamasının yapılamaması bir sorun olarak algılanmaktadır (Matthews, 1991; Haspelmath, 2010). Buna karşın, dilin algılanması sürecinde başat rolü üstlenen sözcük, nasıl tanımlanırsa tanımlansın, biçimbilimin konusu içerisindedir ve *biçimbilimsel farkındalık*, seslerden anlama uzanan yolculukta biçimbilimsel, sözdizimsel, anlambilimsel vb. bileşenlerinin kullanılarak dilbilgisel yapının çözümlenebilmesi ve bu bileşenlerden oluşan, beraberinde belli metinsellik ölçütlerini¹ de içinde barındıran metinlerin kavranması anlamına gelmektedir.

‘Biçimbilimsel farkındalık’ın açtığı yolla bir metin parçasının anlamlandırılmasının kolay ve etkin olduğu önvaryasyonundan yola çıkılarak

---

¹ Metinsellik ölçütlerinin ayrıntıları için bkz. De Beugrande R. ve Dressler W. (1981). *Introduction to Text Linguistics*, London: Longman.

yapılan bu çalışmada “metin anlamlandırma” kavramı okuyucunun sunulandan çıkardığı bağlantılı, ilgili ve yerinde bilgiyi etkin olarak seçmesine ve okuyucunun dil becerisi ile metnin özelliklerinin etkileşimini içeren metnin dilsel yapısının zihinsel temsilini oluşturmasına gönderimde bulunmaktadır. Bu aşamaları gerçekleştiren okuyucu, metnin anlamsal yapısının önermesel temsilini oluşturarak bilgi parçalarını bağdaşık zihinsel temsiller olarak düzenlemektedir (Carrell, 1988). Mayer (1984), metin anlamlandırmada 3 tür destek yardımıdan söz etmektedir. Buna göre, *bilgi seçme desteği*, temel olarak okuyucunun hedef bilginin kimi yönlerine olan dikkatine odaklanmasına hizmet etmekte, dolayısıyla da bu bilginin işleme şansını geliştirmekte; *içsel bağlantı kurma desteği*, okuyucunun sunulan bilgi birimleri arasından iç bağlantıları oluşturmasını desteklemek için düzenlenmekte; bu yolla bilginin metindeki düşünce birimleri arasındaki mantıksal ilişkilerin bağdaşık yapılar biçiminde oluşturulmasına katkıda bulunulmakta; *dışsal bağlantıları kurma desteği* ise, okuyucunun metindeki düşüncelerle zihinsel model dünya arasında ilişki kurmasına yardım etmektedir.

Çalışmamızda, biçimbilimsel farkındalıkla metin anlamlandırma ilişkisi, Mayer’in (1984) sözünü ettiği bu desteklerden ikincisiyle örtüşmektedir; çünkü, biçimbilimsel farkındalık metindeki iç bağlantıların; diğer bir deyişle, dilsel ilişkilerin kurulması yoluyla metnin tümünün kavranmasına gönderimde bulunmaktadır. Elbette ki çağın düşünce yapısı, eğilimler, alışkanlıklar, kişisel donanımlar, değer yargıları, deneyimler vb., bir metnin anlamlandırılmasını etkileyebilmektedir; ancak, bu çalışmada *dil-dışı bağlam* (non-linguistic context??), çalışma kapsamı dışında tutulmakta; ‘biçimbilimsel farkındalık’la metin anlamlandırma ilişkisi, Fransızca yabancı dil sınav metinlerin incelenmesiyle açıklanmaktadır.

Bilindiği gibi, ülkemizde gerçekleştirilen yabancı dil sınavları zaman, sebep, amaç, sonuç, karşıtlık, koşul, karşılaştırma ve benzeri yapı ve anlamlarını kodlayan özgün metinlerdeki sözcüğüne egemen olunması, sözcüğün anlamını öngörme, sözcük ve kavram alanı ilişkisi kurabilme vb. yoluyla dilin bilgiye ulaşma aracı olarak işlevini sağlamayı hedeflemektedir. Fransızca *bükümleyen* (inflecting) bir dil olması nedeniyle, dilin yetkin kullanıcısı olmayan kişiler açısından, sözcüklerde kök, ek, bağımlı/bağımsız biçimbirim ayrımının ve çözümlemesinin oldukça güç ve hatta çoğu durumda olanaksız olmasının yarattığı ‘sözcüklerin iç yapısını saptama’ sorunsalına, buna bağlı olarak da biçimbilimsel farkındalık kavramının öngördüğü, dizgede yer alan birimler arasındaki dilbilgisel ilişkilerin kurulabilmesinde ve metnin tümünün anlamlandırılmasında sıkıntı oluşturan bir dildir. Bu nedenle biçimbilimsel farkındalık ve metin

anlamlandırma kavramlarının, yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi, Fransızca yabancı dil sınav metinlerinin değerlendirilmesinde oldukça büyük katkısının bulunduğu savunulabilir. Gözetilen bu temel hedefin gerçekleştirilmesi aşamasında elde edilen bulgular, okuyucuların yabancı dildeki soruları yanıtlarken ‘biçimbilimsel farkındalık’ın öngördüğü ipuçlarından yararlanabilmeleri için veri sağlama, yabancı dil sınavlarına yönelik kurs ve başvuru kitaplarının bu doğrultuda bilgiler içermesi için öncülük etme gibi yan kazanımlar sağlamaktadır.

YÖNTEM VE VERİTABANI

Çalışmamızın veritabanı olarak *T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi*'nin 2006-2013 yılları arasında hem ilkbahar hem sonbahar dönemlerinde uyguladığı yabancı dil sınavlarında Fransızca *dil bilgisini* (linguistic knowledge) ölçmek için sorulan toplam 4680 soru arasından ‘seçkili örneklem’ yöntemiyle istatistiksel olarak anlamlı bir sayıda olan 500 soru seçilmiş, yukarıda sözü edilen metin içi bağlantıların oluşturulmasını sağlayan biçimbilimsel ipuçları kullanılarak çözümlenmiş ve yanıtları denetlenmiştir. 2006’dan 2013’e gelinceye kadar sınav soru türü ve soru türlerinin numaralandırılmasında kimi değişiklikler saptanmış, bulgular ve tartışma bölümünde, elde edilen veriler güncel soru türleri ve numaraları temel alınarak en tipik örneklerin seçilmesiyle sunulmuştur.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Metin anlamlandırma ve biçimbilimsel farkındalık ilişkisini üzerinden yürüttüğümüz Fransızca yabancı dil sınavlarında, 1-16. sorular, tümcede boş bırakılan yerlere uygun düşen sözcük ya da ifadeyi bulma sorularıdır. Bunlardan ilk 6’sı sözcük,deyim,bağlaç; geriye kalanı adıl,ilgi adılı, bağlaç, zaman ve görünüş sorgulamaktadır. Söz konusu dilbilgisel yapıların denetlendiği soru metinlerinin biçimbilimsel bulgularla anlamlandırılması süreci, aşağıdaki şu örneklerle açıklanabilir:

Örnek (1) Comme beaucoup d’autres, les travailleurs ---- ont franchi illégalement les frontières au péril de leur vie en croyant à un meilleur avenir en Europe.

A) clandestins B) fondamentaux C) recrutés D) riches E) partiels

(12 Kasım 2006 KPDS; Soru 2)

Örnek (1)’de altı çizili sözcükler, metnin anlamlandırılmasında biçimbilimsel ipucu taşımaktadır; çünkü, öncelikle “illégalement”

belirtecinin öneki {-il}, eklendiği birime [+olumsuz] anlam katmaktadır. Bu noktada “legal” sözcüğünün içlemi, “kanuni, yasal, hukuki, adli” iken, bu biçimbirimim eklenmesiyle değişerek, şıklarda yer alan “clandestin” sıfatının içlemi (gizli, saklı, kanunsuz) ile koşutluk ilişkisi göstermektedir. Benzer olarak, örnek sorudaki “pahasına” anlamına gelen “au péril de” kalıp ifadesi okuyucu tarafından doğrudan bilinmese de, “le péril” ad öbeğinin (bundan sonra, AÖ) Türkçede “tehlike” kavramına gönderimde bulunması, yine şıklardaki tüm diğer seçeneklerin elenerek “clandestin” sıfatıyla metin içi bağlantının kurulmasını, bu yolla metnin anlamlandırılmasını sağlamaktadır.

Örnek (2) Le niveau de civilisation d'une société ne peut être mesuré que par la manière ---- nous traitons ceux ou celles plus vulnérables que nous.

A) chez laquelle B) pour laquelle C) qui D) où E) dont

(11 Kasım 2007, Soru 7)

Örnek (2)'de metnin anlamlandırılması, ancak uygun *ilgi adılının* (relative pronoun) ilgili boşluğa yerleştirilmesiyle olası görünmektedir. Bu noktada “le niveau de civilisation d'une société” bir iyelik ad öbeğidir ve böylesi bir metinde {dont} ilgi adılı bu ad öbeğinde iyeliğin yerini tutmaktadır. Ayrıca Polat (2008: 109), öncül konumda olan “disposer de, la manière, le moteur, la moitié, la façon, çoğul ad + dont” yapılanmasının uygunluğunu belirtmesi, söz konusu bu metindeki “tutum, biçem” vb. anlamına gelen “la manière” AÖ'den sonra {dont} ilgi adılının metin içsel bağlantının kurularak metnin anlamlandırılmasını sağlamaktadır.

Biçimbilimsel farkındalıkla metin anlamlandırma ilişkisinin kurulduğu bir diğer soru türü parçada numaralanmış yerlere uygun düşen sözcük ya da ifadeyi bulma (17-26. sorular) sorularıdır:

Örnek (3) La demande en matières premières et en produits de base n'a pas cessé de grimper (16)¹ ---- présent et les prix ont continué à s'envoler. Depuis 2001, le cours du sucre a doublé, ceux du pétrole, de l'acier et de l'or ont triplé, et celui du cuivre a quintuplé. En général, les vendeurs réagissent en (17) ---- la production. Mais la demande insatiable des pays en forte croissance comme la Chine et des opérateurs (18) ---- spéculent, maintient la pression sur les marchés. De leur côté, les exploitants miniers et les pétroliers (19) ---- augmenter l'offre (NEGATIF DURUM!!), ce qui pousse un peu plus les prix à la hausse. Cette tendance se poursuivra-t-elle? Probablement pas. Le ralentissement économique, en particulier dans les pays riches, (20) ---- la demande.

16. A) jusqu'à B) quant à C) sauf à D) grâce à E) à

17. A) présentant B) augmentant C) définissant D) expliquant E) cherchant

18. A) auxquels B) que C) avec qui D) par lesquels E) qui

19. A) prennent garde à B) ont du mal à C) ont fait face à D) prennent acte d' E) mettent au profit d'

20. A) sera réduit B) réduise C) réduira D) réduisait E) avait réduit

(6 Mayıs 2007, Soru 16-20)

Örnek (3)'teki metinde altı çizili olarak gösterilen birimler, metnin anlamlandırılmasında biçimbilimsel etkenleri/ıpuçlarını işaret etmektedir. Özgün metindeki 16 no'lu boşluktan sonra kodlanan “le présent” AÖ'nün anlamsal özellikleri nedeniyle bir başka biçimbirimle birleşerek ilgeç öbeği (bundan sonra İÖ) oluşturması ve tümce içerisinde zaman belirteci görevinde bulunması beklenmektedir. Bu noktada (c) ve (d) seçeneklerinin metnin anlamlandırılmasına katkısından söz edilememektedir. Bu bilgi, metnin anlamlandırılması aşamasında Mayer'ın (1984) sözünü ettiği içsel bağlantı kurma desteğini kanıtlar niteliktedir; ancak aynı zamanda anlamlandırma sürecinde doldurulması/tamamlanması beklenen boşluktan önce kodlanan “n'a pas cessé de + E” kalıbı da (arkası kesilmeme-, durmama-), kabuledilebilirlik açısından okuyucuyu “jusqu'à” İÖ'ye yönlendirmektedir. 17 no'lu boşluktan hemen önce {re-} ve {agir} biçimbirimlerinden oluşan kodlanan “reagir” eylemi yer almaktadır; {agir} biçimbirimi sözlüksel olarak Türkçede “iş gör-, hareket et-, davran-” kavramına gönderimde bulunmakta, yineleme anlamını taşıyan {re-} önekinin gelmesiyle bu biçimbirim “tepki göster-” biçiminde kavramsallaştırılmaktadır. Dolayısıyla üretimin (la production) artmasından/çoğalmasından/yükselmesine gönderimde “augmenter” eylem öbeğinin (bundan sonra EÖ) seçilmesi metnin anlam bütünlüğünü sağlamaktadır. Zaten 19. boşluktan sonra bu eylemin kullanılmış olması da, metnin tartışılan bu bölütünün anlamlandırılması sürecinde okuyucu için diğer bir metin içsel bağlantı desteği olduğu düşünülebilir. 18 no'lu boşluk, yukarıdaki (2) örneğindeki gibi uygun ilgi adılının seçilmesi yoluyla metnin anlamlandırılmasının olası olduğu bir metin boşluğudur. Metnin bu aşamasında gönderimde bulunulanın sözdizimsel olarak özne ulamı olduğu, yüksek olasılıkla boşluktan sonra kodlanan EÖ sayesinde öngörülebilmektedir. Bu nedenle çeldirici olarak sunulan (18C) seçeneğindeki “avec” ilgeci ile “qui” ilgi adılının birlikteliği, gönderimde bulunulması beklenilene kaşılmadığından devre dışı bırakılmaktadır. 19 no'lu boşlukta ise, [+olumsuz] anlamsal özelliği olan bir yapılanmaya gereksinim duyulduğu sezdirimi, boşluktan sonra kodlanan ve altı çizili olarak da işaretlenen “augmenter l'offre” (talebin artması) ifadesinin [+olumsuz] içeriğinden elde edilmektedir. Son olarak örnek metnin son tümcesinde geleceğe gönderimde bulunan “eylemlik+kişi uyum biçimbirimi” (3. grup eylemler için, burada {poursuivre} ve {reagir}) yapılanması beklenmektedir.

Verilen tümceyi uygun biçimde tamamlayan ifadeyi bulma sorularında (27-36.Sorular) da biçimbilimsel farkındalıkla metnin anlamlandırmanın sağlanabildiği gözlemlenmiştir. Şimdi söz konusu bağlantıyı Örnek (4) üzerinden açıklayalım.

Örnek (4) De même qu'elle produit à la fois plus de richesse et plus de pauvreté, ----.

- A) la mondialisation produit de l'uniformisation et de la diversité, du métissage et de l'identité
B) la mondialisation est un processus historique qui est le fruit de l'innovation humaine et du progrès Technique
C) le terme de mondialisation est couramment utilisé depuis les années 80
D) l'économie était tout aussi mondialisée il y a 100 ans qu'aujourd'hui
E) les échanges et les marchés financiers mondiaux sont de plus en plus intégrés du fait de la mondialisation

(2 Kasım 2008, Soru 27)

Yukarıdaki metinde *eşbağlı tümce* (coordinate sentence) yapılanması sergilenmektedir. Tümcenin ilk bölütünde kodlanan {elle} biçimbirimi, [+dişil] ve [+tekil] dilbilgisel özellikleri taşıyan bir adıldır ve metnin anlamlandırılması sürecinde bağımlı olduğu tümcede bu özellikleri taşıyan bir özne AÖ ile gönderim ilişkisi içerisinde olması beklenmektedir. Buna göre, (4c-d) seçeneklerindeki AÖ'ler {le} tanımlık biçimbirimi ile belirtilen [+tekil] ancak [+eril] özelliklidir, (e) seçeneğinde ise [+dişil] ancak [-tekil] özellikli AÖ'ler öznedir; dolayısıyla öznenin {la}{ya da l'} biçimbirimiyle tanımlanan [+dişil] AÖ olduğu ve [+tekil] dilbilgisel özellik sergilediği (4a) ve (4b) seçeneklerindeki "la mondialisation" bu eşbağlı tümcenin anlamlandırılmasında içsel bağlantı desteğini sağlamaktadır. Ayrıca, eşbağlı tümcelerdeki EÖ'lerin de böylesi kısa bir metinde eş süreci düzgülemeleri beklenmektedir, dolayısıyla metnin ilk bölütünde maddesel süreci² temsil eden {produire} EÖ'nün kodlanması ile (4b) seçeneğindeki gibi ikinci bölütünde ilişkisel süreci temsil eden {etre} EÖ'nün kodlanması arasında koşutluk sağlanamadığından, metnin anlamlandırılması ancak (4a) seçeneğinin eşbağlı tümceye yerleştirilmesiyle mümkün olmaktadır.

Metin anlamlandırma ve biçimbilimsel farkındalık ilişkisini üzerinden yürüttüğümüz Fransızca yabancı dil sınavlarında, 37-42. sorular, Fransızca-Türkçe/Türkçe-Fransızca çeviri-anlamca en yakın sorularıdır. Örneklendirme nesnemiz olan Fransızcanın yetkin kullanıcısı olmayan okuyucular için biçimbilimsel bulgular, bu türden metinlerin anlamlandırılmasında da içsel destek sağlamaktadır:

² Dizgeci İşlevsel Dilbilgisi Modeli çerçevesinde süreç türlerinin ayrıntıları için bkz. Halliday, M.A.K. (2004). *An Introduction to Functional Grammar*. Matthiessen, C. M. I. M. (düz.). London: Arnold.

Örnek (5) Aujourd'hui, la crise de civilisation qui se manifeste par des troubles politiques, sociaux et économiques est la preuve que la période de l'après-guerre froide est terminée et qu'il faut maintenant bâtir un nouvel ordre mondial qui dépasse le cadre multipolaire.

A) Uyarlık krizi, bugün, kendini siyasal, toplumsal ve ekonomik karışıklıklarla gösteriyor ve soğuk savaş sonrası dönemin bittiği bu konjonktürde çok kutuplu çerçeveyi aşan yeni bir dünya düzeni dayatıyor.

B) Soğuk savaş sonrası dönemin sona erdiği bir zamanda, siyasal, toplumsal ve ekonomik karışıklıklarla ortaya çıkan uyarlık krizi, çok kutuplu çerçevenin ötesinde yeni bir dünya düzeni kurmak gerektiğinin en önemli kanıtıdır.

C) Siyasal, toplumsal ve ekonomik karışıklıklarla kendini gösteren uyarlık krizi, soğuk savaş sonrası dönemin bir ürünü ve çok kutuplu çerçeveyi aşan yeni bir dünya düzeni kurma gerekliliğinin kanıtıdır.

D) Soğuk savaş sonrası dönemin sona erdiği bu konjonktürde, siyasal, toplumsal ve ekonomik karışıklıklarla kendini gösteren uyarlık krizi, çok kutuplu çerçeveyi aşan yeni bir dünya düzeni kurmak için bir fırsattır.

E) Bugün, siyasal, toplumsal ve ekonomik karışıklıklarla kendini gösteren uyarlık krizi, soğuk savaş sonrası dönemin bittiğinin ve şimdi çok kutuplu çerçeveyi aşan yeni bir dünya düzeni kurmak gerektiğinin kanıtıdır.

(22 Kasım 2009, Soru 38)

Kaynak dilde altı çizili olarak işaretlenen ve metin anlamlandırma sürecinde içsel destek sağladığı öngörülen dilsel yapıların hedef dildeki dilsel yapılarla koşutluk göstermesi beklenmektedir. Buna göre öncelikle kaynak dilde kodlanan {aujourd'hui}(bugün) AÖ, sadece (5a) ve (5e) seçeneklerinde kavramsal karşılık bulmaktadır; ancak (5a) seçeneğinde, yüklemeleri “göster-” ve “dayat-” olan iki tümce yer almaktadır, oysaki kaynak dilde düzgülenen metnin yüklemi “etre” *koşacıdır* (copula)³. Bunun yanı sıra, “qui” ilgi adlı ile kodlanan ilgi tümceciğinin, seçeneklerdeki altı çizili olarak gösterilen bölümlerden izlendiği gibi, (5b) seçeneği hariç tüm seçeneklerde Türkçeye en yakın biçimde düzgülendiği söylenebilir (ancak burada da ‘kanıt’ ‘en önemli’ olarak nitelenmektedir). Yine de tüm biçimbilimsel bulgular (5e) seçeneğindeki biçimiyle hedef dilde karşılık bulmakta ve metin anlamlandırılabilirliktedir.

Benzer olarak, karşılıklı konuşmanın boş bırakılan kısmını tamamlayabilecek ifadeyi bulma (63-67. Sorular) sorularında biçimbilimsel verilerin metnin anlamlandırılmasında içsel destek sağlamaktadır:

³ “Anlam içeriği olmayan, öbekler arasında yüklemleme kuran bir öge olarak görülür. Başka kategorideki öğelerin koşaç olduğu dillere de rastlansa da bu ögenin tipik temsilcileri, eylemlerdir.” (Uzun, 2004: 72)

Örnek (6) Le reporter: Venu des Etats-Unis que veut dire le jargon “le coaching”?

L’entraîneur: A la différence du simple “entraîneur”, le coach attache autant d’importance au conditionnement mental qu’à la préparation physique du sportif.

Le reporter: - ----

L’entraîneur: Non, car un individu ne peut être ‘formaté’ que s’il accepte de l’être, en abandonnant son libre arbitre, sa position d’homme libre...

- A) Le coaching est-il réservé uniquement aux sportifs?
B) Serait-ce comme certains le prétendent ‘le formatage de l’individu’?
C) Quelles sont les caractéristiques d’un bon coach?
D) Ne pensez-vous pas que le coaching n’est qu’un phénomène d’un mode?
E) Y a-t-il une formation particulière à suivre pour devenir coach?

(25 Mart 2007, Soru 47)

Yukarıdaki örnekte bir gazete muhabiri ile bir antrenörün karşılıklı konuşma metni yer almaktadır. Antrenörün ikinci sözcesindeki {non} biçimimini Türkçede “hayır” kavramına gönderimde bulunmakta, bu da okuyucuya öncelikli olarak muhabirin antrenöre “Evet-Hayır Sorusu” yönelttiğini düşündürmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, (6c)’de [+çoğul] özellikli bir {hangi, kim}’in sorgulandığının gözetildiği, dolayısıyla da bu seçeneğin metnin anlamlandırılmasında olumlu bir katkı sağlamadığı söylenmelidir. Benzer olarak (6e) seçeneğinde de antrenöre sorulan sorunun yanıtında “nicelik” olmalıdır; ne var ki yanıtta niceliğe gönderimde bulunan dilsel bir ipucu bulunmamaktadır (“un individu” AÖ’deki {un}, nicelik değil, *belirsizlik* (definitess) düzgülemektedir). Fransızca dilbilgisi kuralları çerçevesinde, (6d)’de sorulan olumsuz soruya verilen yanıtın olumluysa {si}, olumsuzsa {non} ile verilmesi beklenmektedir (Grégoire ve Thiévenaz, 1995: 18), bu nedenle bu seçenek anlamsal olarak uygun değildir. Dolayısıyla metin anlamlandırmada evet-hayır sorularında yer alan bir X’in yanıtta olma olasılığının yüksek olduğu önvarsayımından yola çıkılarak geriye kalan iki seçenektan sadece birinde sözcüksel ilişki (un individu-l’individu; formaté-le formatage) kurulmasıyla, (7b)’deki soru tümcesi seçilmekte ve metin anlamlandırılabilir.

Biçimbilimsel farkındalıkla metin anlamlandırma ilişkisinin kurulduğu bir diğer soru türü de boş bırakılan yere, parçanın anlam bütünlüğünü sağlamak için getirilebilecek tümce bulma (72-75. sorular) sorularıdır:

Örnek (7) La douleur est l'une des premières causes de consultation auprès du médecin. On distingue deux grandes catégories de douleurs: la douleur physique et la douleur psychique. --- Il existe toutefois des composantes psychologiques, voire affectives, ou émotionnelles, de la douleur physique. La douleur psychique est en revanche une souffrance qui prend place dans un contexte très personnel, comme c'est le cas dans les dépressions graves, encore appelées "douleur morale".

- A) La classification anatomique est toujours très utile pour établir le diagnostic des causes d'une douleur physique.
- B) La douleur physique est en relation directe avec une lésion somatique telle que le traumatisme d'un membre ou le dysfonctionnement d'un organe.
- C) Les douleurs crâniennes peuvent être la conséquence d'une maladie infectieuse d'une carie dentaire, d'une hémorragie des méninges, ou encore d'un phénomène rhumatismal.
- D) La douleur provoque des modifications physiologiques telles que des troubles de la fonction respiratoire, une sudation et une variation du rythme cardiaque.
- E) L'emploi d'antalgiques contre la douleur nécessite, pour l'obtention de l'effet désiré, l'administration de doses précises.

(22 Mart 2009, Soru 42): Eski Soru Düzeni

Örnek (7)'deki metnin ikinci tümcesinde yer alan “ : ” imi, bu imden sonra düzgülenen aynı türden sözcüksel ulam (*la douleur physique* AÖ ve *la douleur psychique* AÖ) ve nihayetinde bunların {et} ekleme bağlacıyla biraradalığı, metin anlamlandırma okuyucuya listeleme yapıldığı bilgisini vermekte, bu nedenle de her iki birimin metinde açıklanması beklenmektedir. Bu metin içsel destek çerçevesinde hem listelemenin ilk birimi olmasından hem de metin içerisinde daha sonra “La douleur psychique” AÖ'nün açıkça kodlanmasından, boşluktan sonra kodlanan {il} adının hangi AÖ ile artgönderim ilişkisi içerisinde olduğu saptanabilmekte, (7b) seçeneğindeki tümenin metne yerleştirilmesiyle anlamlandırmanın gerçekleşmesi sağlanabilmektedir⁴.

SONUÇ VE ÖNERİLER

‘Biçimbilimsel farkındalık’ ve ‘metin anlamlandırılma’ arasındaki ilişkiyi, Fransızca yabancı dil sınav metinleri üzerinden açıklamayı hedefleyen çalışmamızda, biçimbilimsel, sözdizimsel, anlambilimsel vb. bileşenlerden oluşan tüm soru metinleri incelenmiş, metinlerindeki sözcüğün anlamını öngörme, sözcük/kavram alanı ilişkisi kurabilme vb. yollarla,

⁴ Elbette ki, Türkçe Fransızca çeviri-anlamca en yakın-, verilen parçaya (metin) göre soru yanıtlama (43-62. sorular), verilen tümceye anlamca en yakın tümceyi bulma (68-71. sorular), tümceler sırasıyla okunduğunda parçanın anlam bütünlüğünü bozan tümceyi bulma (76-80. sorular) soru metinleri de, biçimbilimsel farkındalık ve metin anlamlandırma ilişkisinin kurulduğunu kanıtlamak için ‘seçkili örneklem’ yöntemiyle istatistiksel olarak anlamlı bir sayıda olarak seçilen 500 soru arasındaki metinlerdir; ancak, yer kısıtından ötürü bu çalışmada söz konusu ilişkiyi gösteren tipik olanları tercih edilmiş ve açıklanmıştır.

biçimbirimler, sözcükler, sözcüklerin birbirleriyle kurdukları ilişkiler, sözcüklerin diğer birimlerle kurdukları ilişkiler, tümcelerarası geçişler ve bağlantılar vb. değerlendirilmiş, tipik örnekler çerçevesinde 'biçimbilimsel farkındalık'ın sağladığı içsel bağlantı kurma desteğiyle, okuyucunun metindeki düşünce birimleri arasındaki mantıksal ilişkilerin bağdaşık yapılar biçiminde anlamlandırmasında önemli katkı sağlayacağı öngörüsü geliştirilebilmiştir. Bu çalışma, sadece biçimbilimsel farkındalık ve metin anlamlandırma arasında doğrudan bir ilişkinin olduğunu ortaya koymakla kalmamış, aynı zamanda biçimbilimsel farkındalık kazanımları yoluyla dilin bilgiye ulaşma aracı olarak işlevini sağlamaya yönelik etkinlikler düzenlenmesiyle bu farkındalığa sahip bir okuyucunun söz konusu soruları yanıtlarken çalışmamızda örneklendirildiği türden desteklerden yararlanabileceği ve yabancı dil sınavlarına yönelik kurs ve başvuru kitaplarının bu doğrultuda bilgiler içerdiği takdirde, okuyucu açısından daha aydınlatıcı olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Carelli P. L. 1988. *Text-boundedness and schema interference*. In P. L. Carrell, J. Devine, & D. E. Eskey (Eds.), *Interactive approaches to second language reading*, (pp. 101-113). Cambridge: Cambridge University Press.
- Carlisle, J. F. 1995. Morphological awareness and early reading achievement. L. B. Feldman, (haz.), *Morphological aspects of language processing*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. içinde, 189-209.
- Carlisle, J. F. (2000). Awareness of the structure and meaning of morphologically complex words: Impact on reading. *Reading and Writing*, 12, 169-190.
- Deacon, S. H. et Kirby, J. R. 2004. Morphological awareness: Just "more phonological?" the roles of morphological and phonological awareness in reading development. *Applied Psycholinguistics*, 25, 223-238.
- Grégoire, M. and Thiévenaz, O. 1995. *Grammaire Du Français*. Paris: Cle.
- Haspelmath, M. 2010. *Understanding Morphology*. USA: Oxford University Press.

- Ku, Y.M., and Anderson, R. C. 2003. Development of morphological awareness in Chinese and English. *Reading and Writing: An Interdisciplinary Journal*, 16, 399–422.
- Kuo, L. and Anderson, R.C. 2006. Morphological Awareness and Learning to Read: A Cross-Language Perspective. *Educational Psychologist*, 41(3), 161–180.
- Liu, P.D. and Mc Bride-Chang. 2010. What Is Morphological Awareness? Tapping Lexical Compounding Awareness in Chinese Third Graders. *Journal of Educational Psychology*. American Psychological Association, Vol. 102, No. 1, 62–73.
- Matthews, P. 1991. Morphology. Cambridge: Cambridge University Press.*
- Mayer, R. E. 1984. Aids to text comprehension. Educational Psychologist, 19, 30-42.*
- Polat, Y. 2008. Her Yönüyle Fransızca Dilbilgisi. Ankara: Kurmay.*
- Uzun, N. E. 2004. Dünya Dillerinden Örnekleriyle Dilbilgisinin Temel Kavramları: Türkçe Üzerine Tartışmalar. İstanbul: Mehmet Ölmez.*

Başvuru: 02.03.2015

Yayın Kabul: 09.04.2015

